

ANTIKEN OCH VI¹

Av professor ALBERT WIFSTRAND, Lund

DE kvistar av lager, med vilka Filosofiska fakulteten om en stund skall bekransa några högt förtjänta forna lärjungar såväl som en skara framgångsrika unga adepter, äro icke plockade på något träd som växer i våra egna hagar. Vi veta ju också, att en kärnsvensk skald i sin rotfasta hembygds kärlek en gång har frågat:

Vi kryddas poeter med lager?
Har icke all Dalarnes vär
en kvist i sin svalare dager
till krans för en sångares hår?

För oss ligger det närmare till hands att fråga: Vi kryddas *doktorer* med lager? Skaldernas lager finns för det mesta bara i fantasien, men de lärdas lagerkrans, den tillhör fortfarande den handgripliga verkligheten. Lagern är ett sydländskt träd, och kransning med lager härstammar från ett fjärran land i söder och en fjärran tid: grekerna i forntiden delade ut lagerkransar som segerpris och äretecken; av dem lärde sig romarna detsamma; seden fanns sporadiskt kvar under medeltiden, återupptogs i stor skala av renässansen och har räddat sig in i nutiden vid universitetet, av många ansedd som en värdefull symbol för sammanhanget mellan den moderna bildningen och antikens tanke och livsformer, av andra kanske som en konventionell rest av något för länge sen förgånget. Lagerkransen och dess öden ger på det sättet ett kort sammandrag av den moderna tidens populära syn på hela den antika odlingen och dess roll för senare tider: skapad av grekerna, övertagen av romarna, kvarlevande i medeltiden i några stelnade former och halvförstådda rester, återupplivad i stort av renässansen, sedan dess i mångas tanke alltjämt levande

¹ Promotionsföreläsning, hållen i Lunds domkyrka den 30 maj 1942. Här något utvidgad.

och omistlig, i andras föreställning övervunnen och icke förtjänt av synnerlig hänsyn.

Om de två första leden i detta sammanhang, att antikens andliga livsformer väsentligen härstamma från grekerna och ha övertagits och omformats av romarna, därom är ingen oenighet; det bör endast framhållas att de senaste årtiondena kommit fram till en rättvisare uppskattning av romarnas roll och egenart, vilken för femtio år sedan undervärderades. Men från och med att blicken flyttas över till medeltiden måste de populära föreställningarna grundligt revideras, och revisionen är delvis redan i full gång. Vi känna alla en dikt av Viktor Rydberg som heter I klostercellen. Den skildrar en medeltida munk som sitter och skriver av handskrifter med gamla klassiska texter. Han präntar med iver, men vad som står i boken bekymrar honom icke mycket, han vet icke att han hjälper till att bevara tankar och idéer som en gång längre fram skola komma till sin rätt och befria världen från dogmbundenhet och förtryck. Särskilt tydligt kommer diktarens mening fram i ett par av stroferna:

Om han visste vad han verkar, kanske skulle då han kasta
pennan med ett »Hjälp Maria» och till bönkapellet hasta.
Ej du vet det, dogmens fånge, att du frälst ur glömskans hand
formeln, som en dag skall lösa andarne ur dogmens band.

Ensam är du ej i cellen: tyst, osynlig vid din sida
dväljs ett sändebud från honom, vid vars fot eoner bida.
Det är han som styr din penna, där hon går så segerrik
fram att rädda Platons himmel och Perikles' republik.

Rydberg ser i alla fall på den skrivande munken med en viss nedlåtande välvilja, som någon har uttryckt det; han är en bevarare av den antika tankevärlden, och det är Gud själv som sörjer för att den bevaras; det påminner något om den samtidigt florerande positivistiska historiefilosofien, som icke gillade medeltiden men icke heller smädade den utan ansåg den för ett nödvändigt genomgångsstadium i utvecklingen. Medeltiden har alltså bevarat arvet från antiken, som väsentligen är ett arv från Greklands klassiska tid, men den har gjort det bara helt mekaniskt; när det började göras fruktbart igen, från renässansen och fram till 1800-talet, måste det föras fram i kamp *mot* medeltidens religiösa, vetenskapliga, sociala och statliga föreställningar och inrättningar. Det är Rydbergs och därmed en stor del av 1800-talets syn på det antika arvet. Mellan antikens ljusa dag och renässansens morgongryning,

som återför samma sol som fordomtima över Hellas' lunder brann ligger medeltidens natt, som Rydberg låter dikten sluta med, visserligen under den mildare beteckningen »stjärnenatt», med ett sätt att se som fanns hos Herder och hos oss har fått uttryck i ett berömt ord av Geijer.

Den historiska verkligheten visar oss en annan bild. De sista årtiondenas forskningar ha gjort slut på den väsentligen av Jacob Burckhardt utformade bilden av brytningen mellan medeltid och renässans. I en av flera olika anledningar uppmärksammas framställning har en lärd svensk historiker för några år sedan starkt framhävt, att mycket av vad som anses för renässansmänniskans kännetecken i själva verket är belagt med tydliga exempel århundraden tidigare, särskilt under 1100-talet, som nu för många framstår som det verkliga renässanstidevarvet, förberedelsen för den europeiska historiens mest glänsande glansperiod, 1200-talet. Självhävdelsen, intresset för individen, världsglädjen, tankens frigörelse från det traditionella kyrkliga tänkesättet har börjat i 1100-talets Frankrike. Antiken har därvid varit en mäktig drivkraft på många områden. Upptäckten av antiken är gjord långt tidigare än 1800-talets liberala humanism menade.

Som en bedömare redan har framhållit, har den svenske forskaren därvid utan vidare accepterat det redan erkända renässansmänniskobegreppet, och skillnaden gentemot Burckhardt består bara däri att det hela har flyttats i tid och rum från 1400-talets Italien till 1100-talets Frankrike. Oppositionen mot 1800-talets uppfattning är utan tvivel berättigad, men den borde ha fördjupats till att *ifrågasätta* den konstruerade människotypen, inte bara *flytta* den. Och en för oss nu viktigare sak: renässansmänniskan bär för den gängse 1800-talsmeningen övervägande antika drag; man kan då inte komma till något säkert resultat om man inte har en klar bild av den antika bakgrund som man ställer medeltidsmänniskan mot. Är verkligen den antika människan och framför allt den antika människa som renässansen kunde känna en sådan enhetlig typ, frihetsälskande, skönhetsglad, harmonisk? Och finns det inte hos den moderna människan ända sedan renässansen drag som icke överensstämmer med antiken utan tydligt ha sitt ursprung i medeltiden och dess kristna syn, såsom den själfulla innerligheten eller den skarpögda detaljiakttagelsen av naturen, som tidigt förde den medeltida naturvetenskapen förbi den antika? Något sådant kände den tyske konstforskaren Thode, när han ville härleda renässansen till största delen från Sankt Franciscus; det

var förfelat att göra honom till ursprung för så mycket, som var honom i grund främmande, men det var ändå något riktigt i tendensen. Och om renässansmänniskan präglades främst av frigjord självhävdelse, hänsynslöst utlevande av de egna drifterna, obekymrad om kyrka och konvention, då torde det finnas renässansmänniskor i alla tider, då tillhörde de frankiska kungarna på 500-talet också renässansen, åtminstone i praktiken; i teorien torde de inte ha varit så starka, utom möjligen kung Chilperik.

Senantiken gled i själva verket, som forskningen nu ser det, sakta och omärkligt över i medeltiden, och en kontinuerlig tradition bevarade i Byzans det mesta, i Västerlandet en mycket stor del av 4:e och 5:e århundradets kulturella bestånd. Kyrkan trädde i Västern fram på romarrikets ruiner för de germanska folken och andra ännu primitivare i en gestalt som i mycket var präglad av kejsartidens grekisk-romerska kultur. Kyrkan bevarade latinet, vid vars sida de framväxande romanska språken ännu tedde sig som vulgära dialekter, användbara i gemene mans vardagsangelägenheter. Den äldre medeltidens romanska kyrkobyggnadsstil har Rom i sitt namn, och många detaljer, inte minst i Italiens äldsta romanska kyrkor, visa sig direkt övertagna från de antika byggnadsverken; här kan man nästan säga *si monumentum quaeris circumspice*, ty även denna kyrkas italienskt skolade byggmästare ha använt sådana utsmyckningselement. De gamla kyrkofäderna, som blevo medeltidens stora lärare, skrevo sina skrifter till stor del på sin tids konstprosa, som helt var formad efter grekiska stilregler. Den antika profanlitteraturen bevarades också i stor utsträckning; den inte bara skrevs av för att munkarna skulle ha någonting att göra, den lästes också och inverkade på medeltidens egna litterära produkter; jag nämner bara den store medeltida historieskrivare som har rört sig här på vår egen mark, Saxo, som visar sig mycket förtrogen med de antika romerska historikerna. Den grekiska litteraturen var visserligen ganska undanskymd och undanskjuten i Västerlandet, men inte så mycket som man tror. Kunskapen i grekiska var inte så alldeles utdöd; det gjordes medeltiden igenom översättningar från grekiska, ibland på tillskyndan av västerländska härskare som själva hade mödat sig med språket, och i det byzantinska riket, det ena av medeltidens storvälden, studerades den antika grekiska litteraturen mycket flitigt. (I Byzans, som ingalunda var kulturellt isolerat från Västerlandet, kunde den västerländska resenären med häpnad beskåda massor av antika gudastatyer och målningar, och på hippodromen kunde

han tillsammans med en lidelsefullt intresserad tiotusenhövdad publik se hästkapplöpningar i fullkomligt antik stil.) De latinska översättningarna från grekiska jämte en del latinska originalskrifter från antik tid förmedlade åt västerlandet den grekiska vetenskapen, som är grekernas viktigaste gåva till följande tider. Och allt är icke förmedlat av kyrkan; den berömda medicinhögskolan i Salerno, den tidigare medeltidens förnämsta utbildningsanstalt för läkare, tycks ha varit en lekmannainstitution ända från början. Just i Italien av Västerlandets länder är det naturligt att de antika institutionerna bevarades allra bäst — även den romerska rätten har där handhåfts av ämbetsmän som äro direkta arvtagare till den antika tidens jurister. Visserligen var denna genom medeltiden bevarade antika bildning under 600- och 700-talen på grund av de svåra yttre förhållandena ganska sporadiskt odlad och upprätthållen, t. ex. på Irland, men redan på 800-talet är intresset återväckt i de stora centra, och sedan dess har det flammat upp gång på gång, delvis genom impulser från araberna, som på sitt håll också voro antikens arvtagare.

Har då inte den italienska renässansen *någon* egen prägel, och innebär den icke *någon* anknytning till antiken av annan art än medeltidens? Det måste man nog ändå fortfarande säga att den gör. Visserligen får man undanta åtskilligt; Dantes poesi och Giotto's måleri ha ingenting mer antikt än medeltiden annars kunnat visa, och vi se inom skulpturen hur antikimitationerna kunna vara ganska sporadiska och snart ersättas med andra mer medeltidsartade impulser. Men den italienska renässansen innebär ett långt mer medvetet och samlat och radikalt återvändande till antikens *estetiska* kultur än medeltiden företer, och framför allt börjar man förakta och fördöma hela tiden efter antikens slut såsom barbarisk. Det finns nog mycken medeltida tidskritik av mycket pessimistisk ton, men den är mer av moralisk art och ställer inte i utsikt någon uppryckning genom impulser från en glänsande forntid. Nu ser man antiken som en värld av sköna byggnader och konstverk, befolkad av stora talare, poeter och visa, förstörd genom folkvandringarnas barbaranstormningar. Man måste starkt understryka det nationellt italienska draget i den synen. Det var våra förfäder, sade sig Petrarca och hans efterföljare, det var våra förfäder som voro upphovsmän till denna härlighet; vi kunna med en medfödd adels rätt se ner på de nordiska barbarerna, vi skola också höja oss över dem genom att återuppliva vår förgångna glans och storhet. Långt sedan renässansens impulser hade sträckt sig

till de andra europeiska länderna satt den italienska stoltheten i, att *vi* ändå äro de rätta arvtagarna. Erasmus av Rotterdam, som norr om Alperna räknades som humanisternas furste, får av sin italienske kollega Lilius Giralduus det på en gång nedlåtande och elaka betyget »bland tyskar en stor latinare, bland latinare inte så sällan tämmeligen så tysk»: *inter Germanos Latinus, inter Latinos aliquando Germanus*. Därnäst får man understryka att i renässansen en bestämd smakriktning av annan art än den medeltida framträdde, en som lade huvudvikt på det måttfulla, välproportionerade, klara, enkellinjiga, eleganta, förståndsmässigt genomtänkta, och som ansåg sig just därmed återuppliva det antika. Däremot tror jag det t. v. betydde mindre att grekerna blevo mer kända i Europa än förut. Man var visserligen medveten att grekerna voro de egentliga upphovsmännen till de antika konst- och litteraturstilarna och den antika vetenskapen, såsom man kan se av många uttalanden i renässanskritikernas skrifter, men man kände icke mycket av det grekiska, och de grekiska litteraturskatter som samlades i Italiens bibliotek medförde icke någon synnerligen djup insikt i grekiska språket och litteraturen. Tidens förnämste lagstiftare för poesien fann vid jämförelse Vergilius överlägsen Homeros på alla punkter och Senecas tragedier överallt förmer än Sofokles', och Giordano Bruno läste Platon inte i original utan i latinsk översättning. Det var då mera tidens religiösa reformrörelse som förde grekiskan till heders, därför att den gick tillbaka till Nya Testamentet i original förbi den latinska bibeln. Både Tysklands lutherska universitet och de franska hugenottkretsarna blevo centra för studiet av grekiskan.

Den klassicism som den italienska renässansen anbefalldo dominerar sedan 1500- och 1600-talen i strid med vissa riktningar som äro mer släkt med medeltiden, såsom barocken inom konsten och marinismen inom litteraturen, från vilka dock linjer kunna föras genom medeltiden in i senantiken. Den franska klassicismen och överhuvud den franska odlingen mot 1600-talets slut ansåg sig ha nått en sådan höjd, att den rentav måste anses stå över vad antiken förmådde åstadkomma; striden mellan de antika och de moderna, La Querelle, utbröt, där det icke så mycket var fråga om några diametralt motsatta kulturprinciper men i vilken man ändå får se en mycket viktig vändpunkt, en vändpunkt i bokstavligen mening, i det den europeiska människan nu vänder sig från att betrakta det förlorade paradiset bakom till att se mot det hägrande tusenårsriket framom, som utvecklingen leder fram till. Det är ett misstag

när Viktor Rydberg i inledningen till *Den siste atenaren* kallar den progressistiska synen, framstegstron, för hellensk; grekerna ha icke sett världshistorien på det sättet; det är däremot visat att Voltaires och Turgots historieschema med sitt framskridande mot fullkomningen och därmed hela 1700- och 1800-talets framstegstro till stor del är en sekularisering av ett kristet historieschema.

Antiken släppte dock icke sin makt över sinnena, men under 1600-talet visar sig i England och Holland en stark förskjutning i omdömet om den, och även den står i tydligt samband med aktuella rörelser i samtiden, nämligen den politiska frihetskampen och frihetsteorierna. I kampen mot kungamaktens enväldestendenser i England kom man till den uppfattningen att det var inte den tidigare romerska kejsartiden som var antikens blomstringstid utan de fria grekiska stadsrepublikernas tid i 5:e och 4:e århundradena f. K. Mycket tydligt kommer denna förändrade syn fram vid vändpunkten mellan 1600- och 1700-talet hos Shaftesbury, en man som inte tillhör de största och djupaste tänkarna men som fick ett mycket stort inflytande på sättet att resonera under 1700-talet. Han talar flerstädes om den vändning av smak och seder till det sämre som övergången från republikanskt till enväldigt monarkiskt styrelsesätt medförde. I Frankrike omhuldades liknande synpunkter med något mer beaktande av den romerska republikens tid.

Här uppträdde alltså för första gången en lära om antikens eller vissa antika perioders överlägsenhet över nutiden under en sammanfattande synpunkt, frihetens, som har använts på samma sätt intill vår egen tid. Alla livsyftringar stodo högre, sade man, under den politiska frihetens hägn; antikidealiseringsen blev mer omfattande. Ungefär samtidigt skedde detta i Tyskland på en annan väg än den politiska. Winckelmann, som är den tyska nyhumanismens förste upphovsman och blev varmt hyllad som sådan av Goethe, får emellertid knappast betraktas som en nydanare i så stor omfattning som hans landsmän vilja göra honom till. Han är grundaren av den vetenskapliga konsthistorien, men hans lära om grekernas eviga mönstergillhet för alla tider är egentligen bara en upprepning av renässanstidens lära om imitationen av antiken, som hade hörts så många gånger sedan 1400-talet, endast med accenten förskjuten till grekerna från den romerska antiken. Samtidigt som upplysningen vänder sig mot framtiden och den förromantiska engelska litteraturkritiken gör slut på de klassicistiska reglerna, vänder sig Winckelmann åter bakåt. Icke heller hos Winckelmann saknas ett

visst nationellt drag i hans ställningstagande. Hans grekdyrkan är en reaktion mot fransmännens smak, mot den franska rokokon, och han sjuder av indignation när han talar om att en högt uppsatt ryss sade till honom i Rom att han ansåg inte Apollo di Belvedere eller Laokoongruppen vara någonting mot Merkuriusstatyn av Pigalle, som han hade sett i Sanssouci i Potsdam. Sedan Goethe och andra tyska romresenärer hade blivit vunna för denna synen, utmalades idealbilden av grekerna ytterligare, man såg dem vandra kring i strålljus, livsglada, harmoniska, skönhetsdyrkande, världsnyjutande och visa heroer, vilkas liv var en ständig fest. Snart förbands denna från början estetiskt bestämda åskådning med det mer politiska greksvärmeriet från England; så se vi det hos Heine i Tyskland och längre fram i England hos Swinburne, hos vilken det torde ha fått sina mest måttlösa överdrifter. Den uppfattningen har sedan dominerat hos de humanistiskt bildade av liberalt kynne fram till vår egen tid, och nu äro vi framme hos Rydberg som vi började med. På annat sätt har antiken senare förts fram som förebild i Nietzsches kulturkritik och inom kretsen kring Stefan George, men därvid vill jag icke uppehålla mig här.

Det saknades icke röster redan under 1800-talets förra del som skarpt motsade den nyhumanistiskt liberala grekuppfattningen och mot den grekiska livsglädjen och harmonien och friheten ställde den grekiska pessimismen och söndringen och statsbundenheten. Och den djupgående forskning som särskilt den klassiska arkeologien utvecklade gav så småningom allt större möjligheter att se att Schillers och Goethes och Heines bild av grekerna var en ohistorisk konstruktion. Verklighetsbilden tedde sig mycket brokigare och full av mörka skuggor bland dagrarna; de lysande sidorna visade sig ha till bakgrund alldeles särskilda sociala och ekonomiska förutsättningar som varken kunde eller borde återuppstå. Men dessa insikter blevo icke från antikvetenskapens håll utvecklade i någon omfattande framställning som var ägnad att korrigera den populära meningen. Vetenskapsmännen voro för mycket upptagna av alla de nya fynd och fakta de fingo för sina ögon eller också i sin grundåskådning för mycket bundna av tidens fördomar.

Det myller av olika typer som det närmare studiet finner inom den grekiska och även den romerska antiken har gjort det mycket svårare än förr att finna några stora linjer och samlande strömfåror, men det är en nödvändig uppgift att finna dem icke endast för förståendet av antiken själv utan för förståendet av hela den följande kulturhistoriska utvecklingen. Studiet av antiken mister

icke sitt berättigande om vi låta de vackra idealbilderna upplösas och försvinna som dimmor. Det är icke därför att vi *skola* ha greker och romare till föredömen som vi böra läsa latin och grekiska i våra skolor utan därför att vi faktiskt *ha* dem till mönster i så många avseenden, vare sig vi tycka om det eller icke. Skola vi förstå oss själva måste vi förstå dem. De ha format vår typ på ett sätt som vi ha en smula svårt att fatta, därför att vi gärna naivt föreställa oss att sådana vi äro måste vi vara och kunna icke tänka oss annorlunda. Det visar sig ideligen på det ena nya området efter det andra att impulser eller relikter från antiken ha haft betydelse för senare tiders meningar och inrättningar. En ung finländsk vetenskapsman, som stupade för två år sen i försvaret mot bolsjevikerna, ansåg sig kunna visa att skråväsendet till stor del gick tillbaka på antikens yrkesföreningar; en annan äldre och mer känd finländsk forskare framställde i föreläsningar här i Lund för något år sedan hur de meningar om naturfolken, som behärskade de stora geografiska upptäckternas tid under 1500- och 1600-talen och gävo sig många uttryck i skönlitteraturen långt in på 1700-talet, voro hämtade från antika geografer och historieskrivare, och helt nyligen har en av vårt eget universitets mest ansedda forskare gjort sannolikt att t. o. m. vissa drag i germansk folktro ha sitt upphov i bilder i de antika Asklepiostemplan. Men det finns också fall där det antika har blivit ännu mer omsmält och gått oss i blodet och förblivit intill denna dag såsom präglande vår andliga form. Jag vill ta ett icke så särskilt betydande men så mycket mer belysande exempel, där vi kunna ställa mot varandra de humanistiska antikrenässansernas direkta återknytning till antiken och den kontinuerliga antiktraditionens organiska utveckling. Vi tala om antika versmått i modern poesi och mena då sådant som

Säg mig du doftande vind, som dansar i fröjd över fältet,
säg du min lilja, o säg, säg du min roduande ros?,

disticha, hexameter, sapphiker o. d., vari moderna diktare ha direkt anknutit till Homeros och Propertius och Horatius. Men i själva verket ha vi vida mer i vårt bestånd av vers- och stroftyper som vi med lika stort skäl kunna kalla för antika versmått; jag skall hämta ett exempel från den mest spridda och kända av alla svenska diktsamlingar, nämligen psalmboken. Bland dess verstyper finnas talrika representanter för en tradition som i obruten rad sträcker sig in i antik tid, även om de genom accentrytmen och rimmet avlägsna sig från sina antika mönster. En av påskpsalmerna har

sitt ursprung vid själva gränsen mellan antiken och medeltiden, Venantius Fortunatus' »Upp min tunga / att lovsjunga / hjälten som på korsets stam». Det är egentligen samma verstyp som vi ha i en stor mängd andra psalmer, som »Herre signe du och råde / och bevara nu oss väl» eller »Jesu låt mig städse börja / i ditt namn allt vad jag gör». I Venantius Fortunatus' hymn få vi emellertid från början tänka oss allt det jag citerade ur den svenska översättningen som en långrad: »pange lingua gloriosi proelium certaminis», och det följande på samma sätt, och då ha vi där ett versmått som är i högsta grad antikt och mycket flitigt använt under grekernas klassiska tid, särskilt i dramat. Sofokles' Kung Oidipus slutar med några verser på det versmättet; jag översätter med rim för att göra frändskapen tydlig:

Dröj med domen, prisa icke såsom säll en mänskas lott
innan helt av smärtor onådd genom dödens port hon gått.

Den sortens vers har använts av de kristna hymndiktarna under antikens sista tid, och när man sedan övergick till att forma versen av betonade och obetonade stavelser, med rim i slutet av raderna, efterbildades den i de nya formerna i många berömda hymner på latin, som Petrus Damianis paradishymn, men nu med var sådan vers uppdelad på två rader: Ad perennis vitae fontem / mens sitit nunc arida; därefter på flera av de moderna språken, och sedan har på samma schema såsom jag nämnde skrivits otaliga psalmer intill vår egen tid, och lika många profana dikter: »När de mäktige på jorden / trampa en föraktad ätt», eller »Tanke se hur fågeln svingar / över molnen lätt och fri» eller »Kom i lunden, räck mig kannan / under våra lönnars glans». Här är alltså ett versmått som är lika antikt som disticha och sapphiker men som har mer blivit sitt eget i de moderna språken och kan ses som ett exempel på den antiktradition som har gått oss så i blodet att vi icke äro medvetna om att det egentligen är något antikt.

Andra exempel kunde hämtas från språket. Jag menar icke den ofantliga mängden av lätt påvisbara direkta eller indirekta lånord från de antika språken som varje resonemang om vetenskap, teknik och allmänna frågor måste röra sig med, däribland grundbegrepp som kultur och bildning. Utan jag tänker mer på hur vårt sätt att bygga upp våra meningar och avdelningar i skriftlig framställning är gjort efter den antika prosans mönster. Och detta går in i ett större sammanhang. Gestaltning efter grund-

linjer till ett överskådligt sammanhang med början och slut, bliken för ordnad helhet efter ledande synpunkter, för objektiva normer som ligga i tingens eget väsen, för det allmänna abstrakta resonemanget, den intellektuella genomarbetningen, det ha grekerna lärt romarna, och romare och greker tillsammans de senare tiderna. I detta ligger deras styrka, men också deras begränsning. Vi kunna icke reda oss enbart med detta, och vi äro icke präglade enbart av detta, men vem vet hur vår vetenskap hade sett ut om den grekiska vetenskapen och det grekiska sättet att se hade gått förlorade.

Det vore heller icke svårt men bleve kanske för vidlyftigt att erinra om de starka inslagen från antikt tänkande i vår rättsuppfattning.

Vi ha alltså i viktiga avseenden antiken till läromästare antingen vi önska det eller icke. Den medvetna imitationen kunna vi snart upphöra med, den omedvetna kanske aldrig. Adolf Hedins bekanta bok »Om latinherraväldet», som kom mycket rabalder åstad på sin tid, är rik på träffande kritiska anmärkningar mot den nyhumanistiska antikdyrkan, men bland de mindre lyckade partierna är det minst lyckade det kapitel där han förnekar att den moderna bildningen har sin rot i den antika. Inom kulturhistorien och den allmänna idéhistorien äro gränserna mellan antik, medeltid och nyare tid icke skarpa och tydliga: sambanden äro lättare att skönja.

Om så är önskar man gärna att även i skolans undervisning dessa samband kunde mer betonas än nu sker. De klassiska språkämnen ha kanske ibland en litet för isolerad ställning i skolan, liksom måhända också andra ämnen isoleras för mycket från varandra i stället för att hållas ihop och sammanriktas. Den kombination av klassiska språk och historia som nu ibland förekommer inom lärartjänsterna är från de här anförda synpunkterna lofvärd, särskilt om läraren undervisar i latin och historia eller grekiska och historia eller alla tre ämnena i samma klass och verkligen förbinder ämnena med varandra; om det vore praktiskt möjligt skulle man också med glädje se att klassiska språk och modersmål handhades av en och samme lärare. Men i varje fall har läraren i klassiska språk stora möjligheter att belysa vår egen tids tankar och meningar, samhällsförhållanden, konst och litteratur, icke genom att dra ytliga analogier och sätta moderna namn på företeelser i det förgångna, utan genom att visa på de verkliga sambanden, rötterna och förgreningarna.

Det går genom vår tid på många håll en strävan till besinning på sig själv och sina principer, som bland annat yttrar sig i ett livligt intresse för vetenskapernas historia; icke minst medicinens historia har hunnit långt på den vägen och har även bland vårt eget lands medicinska såväl som klassisk-filologiska vetenskapsmän intresserade idkare. Man ser de vetenskapliga idéernas sammanhang med hela synen på världen och livet och deras uppkomst ur sin tids förutsättningar. Och detta intresse för idéhistorien binder oss icke vid det förgångna utan det gör oss fria gentemot övertagna fördomar som vi ha insupit från barndomen, kanske t. o. m. mot de »självklara förutsättningarna» som en framstående lärare vid detta universitet har kallat de för ett tidevarv gemensamma ledande synpunkterna, och i varje fall mot vad man med ett fränare namn kan kalla tidslögnerna. Det hjälper oss att icke falla för predikanter och publicister, populärfilosofer och poeter och alla slags profeter, som med kortsynt lidelse och korta perspektiv för sina ögon vilja locka oss in på vägar, där kanske redan nästa generation finge med hast vända om.

Det hjälper oss likaledes att hålla kritiken vaken gentemot dem som vilja framställa vår egen situation som något mer nytt och enastående än de ha fog för, en tendens som ibland uppträder i förbund med de nyss antydda framtidsprogrammen. En berömd nutida matematiker och logiker, som också har framträtt som en kvickögd och pratsam populärfilosof, talar om vad han kallar den kopernikanska revolutionen, som skulle ha haft en oerhörd betydelse för livssynen. Att vi icke längre se jorden som världsalltets medelpunkt skulle så småningom ha medfört en helt ny syn på människans liv och ställning, då vi nu icke längre kunna tro att världen är skapad för människans skull. Han har icke betänkt eller vetat, att frågan om människans roll i världsalltet diskuterades livligt för tvåtusen år sedan mellan olika antika filosofskolor och även spelar en stor roll i de grekiska filosofernas polemik mot kristendomen; även de som levde i det ptolemeiska världssystemet kunde ha ungefär samma uppfattning, att vi människor endast äro försvinnande små delar av den väldiga kosmos och ingalunda i allt de högsta och bästa; den är icke heller danad för vår skull utan för sin egen stora helhets skull. En grekisk stridsskrift mot kristendomen använder lustigt nog nästan samma ordalag som sin sentida andliga frände, som är så full av tron på att han öppnar nya perspektiv. Insikten om att många nya frågor äro gamla behöver icke göra oss till trötta skeptiker som säga »Ingenting nytt

under solen», men den kan lära oss att rätt bedöma det nya såväl som det gamla och det gamlas betydelse för det nya.

Antiken hjälper oss också att hålla samman Europa; det gemensamma europémedvetande, som trots alla slitningar mellan staterna och mellan deras tyranner och maktägande klickar ändå icke utplånas, det beror till största delen på den gemensamma antika grundvalen. Vårt eget lands historia börjar icke endast på vår egen mark, den börjar också på Palestinas mark, och den börjar också på Greklands och Italiens mark.

Tre stora komplex av uppgifter vänta kulturhistorikern om vi se sakerna från den här anlagda synpunkten, frågorna om de faktiska sammanhangen mellan antiken och nutiden, som visa sig fler och fler, frågan om grundkaraktären i det gemensamt europeiska gentemot andra andliga typer som den kinesiska eller indiska, och frågan om de stora linjerna i antikens egen kulturhistoria. Det är svåra frågor, och det är lätt att själv göra sådana där linjer, om man har god fantasi och bristfällig kännedom om fakta. Inför sådana uppgifter erinras man ofta om ett känt ord av en bland de stora grekerna, läkekonstens fader, som ödmjukt säger i sin första aforism: livet är kort, men vetenskapen är lång, det rätta tillfället är snart förbi, och det rätta omdömet är svårt att finna.

I föreläsningen berörda skrifter av nyare datum:

- Johan Nordström, Medeltid och renässans (i Norstedts världshistoria VI, 1929).
Harald Elovson, »Den medeltida renässansen» (i Scandia 1937).
Eduard Fueter, Geschichte der neueren Historiographie (1911, äv. nyare upplagor).
Gunnar Aspelin, Framstegsidén i franskt tankeliv (Lunds universitets årsskrift 1929).
Gunnar Mickwitz, Die Kartellfunktion der Zünfte... (1936).
Yrjö Hirn, Goda vildar och ädla rövare (1941).
Martin P:n Nilsson, Draken på skatten (Folkminnen och folktankar 1942).
Anders Nygren, Atomism eller sammanhang i historiesynen (i boken Filosofi och motifforskning, 1939).
Bertrand Russell, Religion and Science (1935, även i svensk översättning, 1937).